

МОТУЗ Тетяна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9339-5985>

ШВИДУН Віктор – кандидат педагогічних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту педагогіки, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5450-9043>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.8>

Бібліографічний опис статті: Мотуз, Т., Швидун, В. (2021) Інноваційні процеси в системі освіти України: проблеми та перспективи. *Людознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 13(45), 58–63, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.8>

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті здійснено аналіз сучасного стану системи освіти України та виокремлено завдання щодо її подальшої модернізації й інноваційного розвитку на основі нормативних документів (Закон України «Про повну загальну середню освіту», «Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи», «Державний стандарт базової середньої освіти»). Відзначається необхідність трансформації ролі вчителя – від єдиного джерела інформації до коуча, фасилітатора, тьютора, модератора й активного використання інноваційних технологій у навчальному процесі в контексті гарантованого розвитку та становлення особистості здобувача освіти. Акцентується увага на необхідності запровадження інноваційних форм і методів організації освітнього процесу, зокрема для вирішення суперечностей між очікуваннями держави, суспільства стосовно підготовки здобувачів освіти й реальним станом речей.

Здійснено аналіз типів педагогічних технологій, виокремлено і проаналізовано етапи реалізації навчання – адаптаційний, мобільно-дослідницький та науково-дослідницький. Обґрунтовується теза про доцільність використання в запровадженні інновацій у систему освіти відкритої моделі освіти, оскільки особливості, притаманні їй (зокрема, використання спеціалізованих технологій, економічна ефективність, гнучкість, модульність, паралельність, асинхронність, нова роль викладача та здобувача освіти тощо), сприятимуть швидкому реагуванню на зміни в соціально-економічній ситуації, пристосуванню до індивідуальних та групових освітніх потреб і запитів.

Проаналізовано основні завдання, сформульовані для педагогів Західної Європи, висловлено авторське бачення пріоритетних завдань щодо гуманоцентричної переорієнтації освіти України в цілому з акцентуванням уваги на плюралізації форм організації навчання.

Розглянуто питання автономії навчальних закладів – фінансової, управлінської, педагогічної. Відзначається, що управління інноваційними процесами в системі освіти має бути спрямовано на забезпечення самостійності освітньої галузі з власними механізмами фінансування, управління, функціонування та розвитку.

Розроблено конкретні пропозиції щодо вдосконалення системи управління інноваційними процесами в системі освіти в Україні, зроблено висновок про необхідність переходу від використання педагогами педагогічних методик до використання педагогічних технологій.

Ключові слова: інновація, система освіти, інноваційні педагогічні технології, відкрита модель освіти, автономія закладів освіти, трансформація, модернізація.

MOTUZ Tetiana – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of General, Specialized Pedagogy, Rehabilitation and Inclusive Education, Community Higher Education Institution «Dnipropetrovsk Academy of Continuous Education» of the «Dnipropetrovsk regional council», Volodymyr Antonovych str., 70, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9339-5985>

SHVYDUN Victor – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of the Scientific and Educational Institute of Pedagogy, State Educational Communal Institution of Higher Education «Dnipropetrovsk Academy of Continuous Education» of the «Dnipropetrovsk regional council», Volodymyr Antonovych str., 70, Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5450-9043>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.8>

To cite this article: Motuz, T., Shvidun, V. (2021) Innovatsiini protsesy v systemi osvity Ukrainy: problemy ta perspektyvy. [Innovative processes in the Ukrainian education system: problems and prospects]. *Human Studies. Series of Pedagogy*. № 13(45), 58–63, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/45.8>

INNOVATIVE PROCESSES IN UKRAINIAN EDUCATION SYSTEM: PROBLEMS AND PROSPECTS

Summary. *This article analyzes the current state of the Ukrainian educational system and defines the tasks for its further modernization on the basis of normative documents (the Law of Ukraine “On General Secondary Education”, “New Ukrainian School. Conceptual Framework for the Reform of the Secondary School”, the State Standard for Basic Secondary Education). The need to transform the teacher’s role from a single information source to a coach, facilitator, tutor, moderator, and active use of innovative technologies in the educational process in the context of ensuring the development and formation of an educational leader’s personality is emphasized. Attention is focused on the necessity of introducing innovative forms and methods of organizing the educational process, especially for solving the differences between the expectations of the state, the society concerning the training of educational specialists and the real state of affairs.*

The analysis of types of pedagogical technologies is carried out, the stages of implementation of teaching – adaptation, mobility and research – are identified and analyzed. The thesis about the expediency of using the open educational model when introducing innovations into the educational system is presented, because the peculiarities associated with it (including the use of specialized technologies, economic efficiency, depth, modularity, parallelism, asynchrony, the new role of the teacher and educational teacher, etc.) will contribute to a quick response to changes in the socio-economic situation, adaptation to individual and group educational needs and requests.

The main tasks formulated for the teachers of Western Europe were analyzed and the author’s view of the priority tasks for the human-centered reorientation of Ukrainian educational system in general with an emphasis on the pluralization of the educational organization forms was stated.

The article examines the autonomy of educational institutions – financial, managerial, pedagogical. It is noted that the management of innovative processes in the education system must be focused on ensuring the autonomy of the educational sector with its own mechanisms of financing, management, functioning and development.

Concrete propositions on the improvement of the management system of innovation processes in the Ukrainian educational system are developed, the conclusion about the necessity of transition from the use of pedagogical methods by teachers to the use of pedagogical technologies is made.

Key words: *innovation, education system, innovative pedagogical technologies, open education model, autonomy of educational institutions, transformation, modernization.*

Вступ

Функціонування та розвиток системи освіти значною мірою визначаються глобальними соціальними процесами, які супроводжують створення інформаційного суспільства. Постіндустріалізм загалом характеризується формуванням загальнопланетарної системи взаємозв’язків у всіх сферах соціальної життєдіяльності – економічній,

соціальної, політичній, духовній. Результатом стали не лише інтеграційні процеси в різноманітних сферах соціальної організації, а й створення цілісного контексту соціальних відносин, в якому локальні процеси та явища набувають глобального виміру через функціонування єдиної системи соціальної взаємодії. Важливу роль у продовженні якісного розвитку системи освіти відіграє управління

інноваційними процесами. У даному контексті вважаємо важливим дослідження інноваційних процесів у системі освіти з погляду необхідності продовження її модернізації.

Аналіз останніх досліджень

Існуюча джерельна база з проблем інноваційних процесів у системі освіти представлена різноманітними дослідженнями, серед яких, зокрема, доцільно виділити роботи А. Бойка, В. Бондар, В. Кременя, І. Прокопенка, О. Попової, М. Поташника, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. Зазначимо, що інновації мають місце в будь-якій професійній діяльності людини і тому вимагають вивчення, осмислення з метою застосування позитивних результатів у масовій практиці. Водночас інновації самі по собі не з'являються, вони є результатом творчих наукових пошуків, передового педагогічного досвіду окремих учителів і цілих колективів (Мотуз, 2020).

Відзначаючи значний доробок учених, вважаємо доцільним продовжити розгляд даного питання, оскільки сучасні зміни парадигм суспільного розвитку, зростаючі особистісні та соціальні вимоги зумовлюють необхідність подальшої модернізації системи освіти, яка не можлива без готовності педагогів до постійного професійного розвитку, зокрема у напрямі розроблення і впровадження інновацій.

Мета статті

Метою статті є здійснення аналізу інноваційних процесів у системі освіти, визначення проблем і перспектив, а також розроблення конкретних пропозицій щодо вдосконалення системи управління інноваційними процесами у вітчизняній освітній галузі.

Виклад основного матеріалу

Нормативні документи, зокрема Закон України «Про повну загальну середню освіту», «Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи», «Державний стандарт базової середньої освіти» та ін. орієнтують систему освіти в цілому та педагогів зокрема на інноваційний розвиток і визначають мету державної інноваційної політики та механізм реалізації інноваційної діяльності як створення економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, відродження духовного та інтелектуального потенціалів нації. Важливим аспектом є інноваційний менеджмент в освіті, що розглядається як суттєвий стратегічний пріоритетний напрям

інноваційної діяльності та державної інноваційної політики в Україні в контексті подальшої модернізації освіти.

Інтеграція педагогічних інновацій, зокрема технологій, до освітнього процесу не тільки підвищує ефективність навчальних занять, але й допомагає розвивати незалежну, креативну, високоосвічену особистість шляхом застосування сучасних наукових досягнень (Rahmatova, 2020). Першочергова роль у цьому процесі належить учителеві. Зокрема, в Концепції «Нова українська школа» акцентується увага на необхідності трансформації ролі вчителя від єдиного джерела інформації до коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини (Нова українська школа, 2016). Саме тому необхідно готувати педагогів до активного використання інноваційних технологій в освітньому процесі в контексті гарантованого розвитку та становлення особистості здобувача освіти.

Як відзначає І. Прокопенко в роботі «Педагогічні технології в підготовці вчителів», «формування особистості майбутнього вчителя передбачає системний підхід до його підготовки шляхом зміни основних компонентів навчального процесу: мотиваційно-ціннісного, змістового, процесуального, особистісно орієнтованого, суспільно зумовленого, оцінного» (Педагогічні технології, 2018, с. 13). Погоджуючись із автором, зазначимо, що запровадження інновацій в освітню сферу, на нашу думку, неможливе без використання нових форм та методів організації освітнього процесу, оскільки традиційна орієнтація на класичні заняття не в повній мірі відповідає сучасним вимогам. Тенденція переважання інформативно-інструктивного характеру викладання, ігнорування індивідуального підходу в навчанні призвели до екстенсивного розвитку освіти, створення протиріччя між теорією і практикою освітньої діяльності та вимогами суспільства до системи освіти, що, на нашу думку, доводить необхідність запровадження та активного використання освітніх, педагогічних інновацій.

Ще однією проблемою в реалізації інновацій, яку ми розглядали раніше, є наявність певних суперечностей, з якими стикаються педагоги у своїй практичній діяльності, таких, як: невідповідність традиційних методів навчання та виховання учнів новим вимогам держави до особистості випускника, зокрема, наявність системи сформованих компетентностей; обмеженість термінів навчання

та швидкість оновлення інформації, що призводить до проблеми вибору оптимального рівня знань, необхідного сучасній людині; невідповідність конкретного педагога до впровадження інновацій на належному рівні; суперечність між прагненням новаторів оновлювати освітній процес та протидією з боку консервативно налаштованих колег тощо (Швидун, 2020).

Інноваційні педагогічні технології вчені розглядають переважно як технології створення, розповсюдження, використання, запровадження нових технологій. Зокрема, виокремлюють такі їх типи:

- радикальна (повна перебудова навчального процесу або значної його частини);
- комбінована (виокремлення певних елементів відомої технології та об'єднання їх у нову технологію);
- модифікуюча (модернізація технології, що не призводить до її суттєвої зміни) (Гринова, 2016).

В. Прошкін, описуючи технологію реалізації навчання педагогів, заснованого на дослідженнях, пропонує виділяти три етапи та рівні – «адаптаційний, мобільно-дослідницький та науково-дослідницький» (Прошкін, 2017, с. 275).

Кожний етап має свої особливості: адаптаційний передбачає аналіз наявного рівня розвитку дослідницьких умінь, формування знань про інновації у педагога. Мобільно-дослідницький розвиває вміння, навички, досвід дослідницької діяльності. Науково-дослідницький дозволяє набути досвіду впровадження інновацій у практику роботи (Прошкін, 2017).

У проблемі запровадження інновацій у систему освіти доцільно акцентувати увагу на відкритій моделі освіти, яка розглядається як складна соціальна система, здатна до швидкого реагування на зміни в соціально-економічній ситуації, пристосування до індивідуальних та групових освітніх потреб і запитів. Виокремлюємо специфічні особливості, притаманні даній моделі, зокрема:

- використання спеціалізованих технологій і засобів навчання (комп'ютерів, мережних засобів, мультимедійних технологій);
- тестовий контроль якості знань;
- економічну ефективність (поліпшення співвідношення досягнутого результату до затрат часу, фінансових та інших ресурсів на його досягнення в порівнянні з традиційними формами освіти);

- гнучкість (можливість навчатися у зручний час, у зручному місці та у зручному темпі);
- модульність (можливість формування індивідуального навчального плану відповідно до особистих потреб з використанням набору незалежних навчальних курсів);

– паралельність (можливість навчання із сумісництвом з основною професійною діяльністю);

– асинхронність (реалізація технології навчання за зручним для того, хто навчається, графіком навчального процесу);

– нова роль викладача (основні функції – координація навчального процесу, коригування змісту дисципліни, консультування, керівництво виконанням індивідуального проекту за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій);

– нова роль того, хто навчається (підвищення вимог до самомотивації, вмотивованості, самостійної роботи), може бути покладена в основу організації навчального процесу закладів освіти.

Також відзначимо, що інноваційні процеси в освіті України, на нашу думку, безпосередньо пов'язані з реалізацією пріоритетних принципів розвитку системи освіти взагалі – демократизацією та гуманізацією, що передбачають гуманоцентричну переорієнтацію освіти в цілому з акцентуванням уваги на плюралізацію форм організації навчання, оскільки кожна особистість є багатогранною і напрямів розвитку її сутності може бути безліч, а тому будь-які формальні обмеження способів навчання та виховання в демократичному суспільстві недопустимі.

На основі даних факторів пропонуємо за подальшої модернізації системи освіти в цілому та професійних функцій педагога зокрема акцентувати увагу на:

- консолідацію потенціалу світової освіти і науки, поступовий розвиток міжнародної інтеграції в цих областях з метою забезпечення реального пріоритету знання як провідного ресурсу розвитку в глобальному масштабі, оскільки в умовах реалізації принципу «меритократії» знання отримують нове суспільне значення, стаючи в один ряд із традиційними базовими елементами, що визначають розвиток будь-якого суспільства, – працею, землею, фінансовим капіталом – і висувають освіту в один із пріоритетних глобальних факторів державного розвитку, що у свою чергу передбачає необхідність подальшої інтернаціоналізації та інтеграції систем освіти;

– кардинальну зміну ролі викладача, вчителя, який сам має бути готовим до безперервного навчання й акцентувати увагу здобувачів освіти на необхідності навчання впродовж усього життя, оскільки лише суспільство, в якому освіта і наука є пріоритетними, може бути конкурентоспроможним у сучасному світі.

У даному контексті вважаємо, що надалі управління інноваційними процесами в освіті має бути спрямоване на:

– визначення кола знань, умінь і цінностей, які мають поширюватись освітою за допомогою педагога;

– формування компетентності педагога в галузі інформаційних технологій, що виступає у двоякій ролі: як інструмент процесу пізнання та як компонент викладання;

– вирішення проблеми професійної автономії педагогів і закладів освіти в цілому, що стосується передусім прийняття рішень щодо змісту і методів викладання, організації навчальних програм тощо;

– розв'язання проблеми налагодження нових видів стосунків між педагогами та їхніми партнерами в системі освіти: сім'ями, засобами інформації, підприємствами, урядовими і неурядовими організаціями тощо;

– поширення стратегії морального та матеріального стимулювання педагогів.

Важливим є врахування зарубіжного досвіду з питань організації професійної діяльності педагогів, що сприяє інноваційній діяльності як окремого вчителя, так й інноваційного розвитку системи освіти загалом. Виділимо основні завдання, сформульовані для педагогів країн Західної Європи:

– забезпечення свого постійного розвитку, включаючи вдосконалення знань і викладацьких навичок;

– усвідомлення, які цінності й світоглядні настанови ведуть до створення здорового людського суспільства;

– активна участь у справах місцевої громади і всього суспільства;

– забезпечення ефективного управління навчальним середовищем і ресурсами;

– уміння ув'язувати навчальні програми закладу освіти з потребами суспільства;

– уміння давати поради окремим здобувачам освіти й управляти групами здобувачів освіти;

– уміння вибирати і використовувати різні педагогічні методи;

– розумітися в науково-дослідницьких методиках (Пуховська, 2017).

Ще однією провідною тенденцією, що сприяє розвитку інноваційних процесів у системі освіти, є надання автономії закладам освіти – фінансової, управлінської, педагогічної. Вважаємо, що управління інноваційними процесами в системі освіти має бути спрямоване на забезпечення самостійності освітньої галузі з власними механізмами фінансування, управління, функціонування та розвитку. Необхідна системна розробка принципів розвитку освіти в ринковому інформаційному суспільстві з використанням ресурсів власників засобів виробництва та громадянського суспільства, оскільки на кошти лише галузевого державного бюджету виконати зростаючі запити педагогів у контексті реалізації принципів безперервної освіти практично не можливо.

Управління освітою має бути трансформовано в контексті реалізації демократичної моделі управління з орієнтацією на непряме управління, що добре себе зарекомендувало в розвинених країнах світу. Зокрема, пропонуємо акцентувати увагу на таких аспектах, як:

– розширення можливостей вибору суб'єктів освітньої діяльності (що дозволяє наблизити навчальний процес до потреб споживачів освітніх послуг);

– альтернативний вибір навчальних дисциплін, педагогічних систем;

– розвантаження навчальних планів для забезпечення здобувачам освіти можливостей самоосвіти;

– формування комплексу альтернативних спецкурсів, факультативів (зокрема, з орієнтацією на регіональний компонент).

Висновки

Таким чином, проведений аналіз інноваційних процесів у системі освіти України дає підстави зробити висновки. Домінування інформативно-інструктивного характеру викладання, ігнорування індивідуального підходу під час організації навчання призвело до екстенсивного розвитку освіти. Надалі необхідно активно запроваджувати інноваційні форми та методи організації навчального процесу з орієнтацією на індивідуальні особливості здобувачів освіти, перейти від використання педагогами педагогічних методик до використання педагогічних технологій, забезпечити самостійність освітньої галузі з власними механізмами фінансування, управління, функціонування та розвитку.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення методологічних основ реформування освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриньова В. Модернізація національної освіти на засадах компетентнісного підходу: поняттєво-термінологічний апарат і суть проблеми. *Рідна школа*. 2016. № 4. С. 20–24.
2. Мотуз Т.В. Генеза інноваційної діяльності закладів освіти Дніпропетровщини (кінець XX – початок XXI століть). *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 21. С. 53–59.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.07.2021).
4. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. / за заг. ред. І.Ф. Прокопенка. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2018. 457 с.
5. Прошкін В.В. Педагогічна технологія реалізації навчання, заснованого на дослідженнях. *Педагогічні технології в сучасних наукових дослідженнях: досвід та інновації* : монографія. Старобільськ, 2017. С. 271–295.
6. Пуховська Л.П. Професійна освіта та інновації: досвід країн Європейського Союзу. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2017. № 14. С. 124–130.
7. Швидун В.М. Підготовка майбутніх учителів до використання педагогічних технологій у контексті нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. Т. 4. С. 50–53.
8. Rahmatova F. Methods of innovation technologies in primary education. *International Journal of Advanced Science and Technology* 2020. Vol. 29. № 5. URL: https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/1049

REFERENCES

1. Hrynova V. (2016). Modernizatsiia natsionalnoi osvity na zasadakh kompetentnisnoho pidkhdou: poniattievo-terminolohichniy aparat i sut problemy [Modernization of national education based on the competency-based approach: concept and terminology and the essence of the problem]. *Ridna shkola*, 4, 20-24 [in Ukrainian].
2. Motuz T. (2020) Geneza innovatsiinoi diialnosti zakladiv osvity Dnipropetrovshchyny (kinets XX – pochatok XXI stolit) [The trend of innovative activity of educational institutions in the Dnipropetrovsk region (end of the twentieth century – beginning of the twentieth century)]. *Innovatsiina pedahohika*. 21, 53-59. [in Ukrainian].
3. Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly (2016) [The new ukrainian school. Conceptual foundations of secondary school reform]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Pedahohichni tekhnolohii v pidhotovtsi vchyteliv (2018). [Pedagogical technologies in teacher training]. Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorody [in Ukrainian].
5. Proshkin V. (2017). Pedahohichna tekhnolohiia realizatsii navchannia, zasnovanoho na doslidzhenniakh [Pedagogical technology of implementation of teaching based on research]. *Starobilsk* [in Ukrainian].
6. Pukhovska L. (2017). Profesiina osvita ta innovatsii: dosvid krain Yevropeiskoho Soiuzu [Professional education and innovations: experience of the European Union countries]. *Naukovyi visnyk Instytutu profesvino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika*, 14, 124–130 [in Ukrainian].
7. Shvydun V. (2020). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv do vykorystannia pedahohichnykh tekhnolohii u konteksti novoi ukrainskoi shkoly [Preparing future teachers to use educational technology in the context of the new ukrainian school]. *Pedahohika formuvannya tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 70, 50–53 [in Ukrainian].
8. Rahmatova F. (2020). Methods of innovation technologies in primary education. *International Journal of Advanced Science and Technology* Vol. 29, 5. URL: https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/1049